ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว
หมู่ที่ 7 ต. ศรีบัวบาน อ. เมือง จ. ลำพูน

โดย ลักคณา พบร่มเย็น[1]

ผลการวิจัยศึกษาในพื้นที่ภาคเหนือ ที่ได้เข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่และมีการสอบถามสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และเจ้าน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในชุมชนพื้นที่บ้านทุ่งยาว หมู่ 7 ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน ถือว่าชุมชนบ้านทุ่งยาวเป็น **ตัวอย่างที่ดีของการประสบผลสำเร็จในการยอมรับและบังคับใช้สิทธิของบุคคลที่รวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม** เพื่อเข้าร่วมกับหน่วยงานรัฐอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพ ยากรธรรมชาติ รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

---

1. ข้อมูลทั่วไป

ก่อนที่กล่าวถึงการการยอมรับและบังคับใช้สิทธิชุมชน ในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา การได้ประโยชน์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนบ้านทุ่งยาว หมู่ที่ 7 ต. ศรีบัวบาน อ. เมือง จ. ลำพูน เราต้องเข้าใจถึงลักษณะทั่วไปของพื้นที่และคนในในชุมชนก่อน

---

[1] นักศึกษาปริญญาเอก คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ภายใต้โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อจัดทำข้อเสนอแนวทางและมาตรการรับรองสิทธิชุมชนที่เป็นการปกป้องคุ้มครองสุขภาวะของประชาชน, 2554
ภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

1.1 ลักษณะพื้นที่

หมู่บ้านทุ่งยาวตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ของตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นหมู่บ้านตั้งอยู่แยกจากเส้นทางหลวงจัง หวัดสายเชียงใหม่- ลำพูน ใกล้บริเวณดอยติลึกเข้าไปประมาณ 4 กิโลเมตร อาณาเขตติดต่อของหมู่บ้านมีดังนี้

ทิศเหนือ	ติด	หมู่บ้านจำบอน
ทิศตะวันออก	ติด	อำเภอแม่ทา
ทิศตะวันตก	ติด	หมู่บ้านสันคะยอม และหมู่บ้านป่าตึง
ทิศใต้	ติด	หมู่บ้านป่าป๋วย

โดยลักษณะพื้นที่ของหมู่บ้านทุ่งยาว อยู่ในเขตอำเภอเมือง ซึ่งมีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้เป็นอย่างดี ทำให้ชุมชนมีทั้งพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิที่เป็นโฉนดที่ดิน และหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.3) และพื้นที่ที่เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยป่าชุมชนทุ่งยาวตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งช าติ และพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดินจะเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนปลูกบ้านเรือนอาศัยอยู่ในชุมชน

พื้นที่อยู่อาศัยของคนในชุมชน

พื้นที่ทำสวนที่อยู่ติดกับป่าชุมชน

1.2 ข้อมูลประชากร

ชาวบ้านทุ่งยาวมีเชื้อสายไทยอง สันนิษฐานว่าแต่เดิมอยู่ที่เมืองยอง ประเทศพม่าแล้วถูกกวาดต้อนมาในสมัยพระเจ้ากาวิละ เจ้าเมืองเชียงใหม่มาอยู่ที่ลำพูนแล้วค่อยอพยพโยกย้ายมาอยู่ที่บริเวณบ้านทุ่งยาว ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2458 ก่อนที่ประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นร ะบอบประชาธิปไตย โดยชาวบ้านทุ่งยาวยังคงใช้ภาษายอง และรักษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวยองไว้เช่นกัน แม้บางเรื่องจะกลมกลืนกับคนไทยส่วนใหญ่ แต่ด้วยคนในชุมชน อาศัยแหล่งทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมเป็นฐานสำคัญในการดำเนินวิถีชีวิตและดำรงชีพร่วมกันแบบดั้งเดิมอยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเชื่อที่ตกทอดมาแต่ดั้งเดิม

ทำให้กฎ ระเบียบของชุมชนที่มาแต่ดั้งเดิมยังคงอยู่ ชุมชนบ้านทุ่งยาวถือเป็น **ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม** [2] ปัจจุบันมีประชากรจำนวนรวมทั้งสิ้น 1,044 คน เป็นชาย 490 คน เป็นหญิง 554 คน 286 ครัวเรือน

1.3 <u>ความเป็นมาของคนในชุมชน</u>

ในปี พ.ศ. 2458 ชาวบ้านจากบ้านป่าสัก สันคะยอม บ้านหลุก ได้อพยพหนีความแห้งแล้งเพื่อหาที่ทำกินใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยชาวบ้านจำนวน 6 ครอบครัวเดินทางมาทางทิศตะวันออกประมาณ 10 กิโลเมตร ก็พบกับป่าเบญจพรรณที่อุดมสมบูรณ์มีที่ราบกว้างใหญ่ระหว่างภูเขามีลำน้ำสายใหญ่ไหลผ่าน จึงได้พากันบุกเบิกตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำสาร ทำไร่อ้อยพอยังชีพ และได้ชวนกันมาอยู่กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่จึงได้มีการตั้งผู้นำชาวบ้านขึ้นเป็นคนแรก คือ พ่อหลวงเครื่อง พยัคฆสัก

ปี พ.ศ. 2466 พ่อหลวงเครื่อง ได้เป็นคนต้นคิดในการขุดเหมืองฝายส่งน้ำจากลำน้ำแม่สารเข้าสู่ทุ่งนา ช่วงของการขุดลำเหมืองส่งน้ำนั้นได้ขุดผ่านป่าที่ประกอบไปด้วยไม้ขนาดใหญ่ขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น ไม้สัก ไม้แดง และไม้ตะเคียน สังเกตจะเห็นน้ำขับไหลออกมาตลอดปี ชาวบ้านจึงเรียกป่านี้ว่า ป่าน้ำจำ หรือ ป่าน้ำผุด และพ่อหลวงเครื่องได้ประกาศให้พื้นที่ป่าแห่งนี้มีประมาณ 60 ไร่ ให้เป็นเขตป่าน้ำจำห้ามจับจองพื้นที่และห้ามตัดไม้ทุกชนิดเพื่อรักษาให้เป็นเขตป่าต้นน้ำลำธาร โดยข้อห้ามนี้มีลักษณะเป็นคำสั่งแม้ว่าไม่ได้เขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ชาวบ้านก็ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้

บริเวณน้ำที่ผุดออกมาจากใต้ดินโดยธรรมชาติ

---

[2] ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม จึงย่อมมีความหมายกว้างที่ครอบคลุมถึงการคุ้มครอง ชนชาวไทยที่รวมกันเป็นชนชาติส่วนน้อยด้วย กล่าวคือ หมายถึงชุมชนท้องถิ่นที่ดำรงอยู่ไม่ว่าก่อนหรือหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ .ศ. 2540 ชุมชนเหล่านี้ย่อมนับว่าเป็นชุ มชนท้องถิ่นดั้งเดิมได้หากปรากฏว่าได้ดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมในความหมายแบบวิถีชีวิตพื้นบ้านที่อยู่ร่วมกันภาย ใต้ความเชื่อในความรากเหง้าทางจารีตประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นมา หรือเทือกเถาเหล่ากอร่วมกัน หรืออาศัยแหล่งทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมเป็นฐานสำคัญในการดำ เนินวิถีชีวิตและดำรงชีพร่วมกัน และยังคงดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ตกทอดมาแต่เดิม โดยมิได้หันมาดำเนินวิถีชีวิตแบบคนส่วนใหญ่ในสังคมใหญ่ที่ตนสังกัดอยู่ (กิตติศักดิ์ ปรกติ .**สิทธิชุมชน.**บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2550, น.114-115)

ในปี พ.ศ. 2469 ได้มีการสร้างทางรถไฟสายเชียงใหม่- กรุงเทพ ตัดผ่านที่บ้านหนองหล่มอยู่ติดกับบ้านทุ่งยาวบริเวณป่าไม้แถบนี้ ยกเว้นป่าน้ำจำ ถูกสัมปทานตัดไม้ทำหมอนรางรถไฟ และรถไฟในสมัยนั้นเป็นรถจักรไอน้ำต้องอาศัยฟืนในการต้มน้ำ ไม้ในบริเวณรอบๆป่าน้ำจึงถูกทำลายลงคงเหลือไม้ต้นเล็กๆเท่านั้น

ปี พ.ศ.2488 มีการลักลอบตัดไม้เพื่อการค้าในบ้านทุ่งยาวซึ่งเกิดจากผู้มีอิทธิพลที่อาศัยตำแหน่งหน้าที่ราชการบังหน้า กล่าวคือมีอดีตป่าไม้อำเภอเ มืองลำพูนได้เข้ามาแสวงหาประโยชน์จากการค้าไม้เถื่อนโดยรับซื้อไม้สักอย่างเปิดเผย ไม้สักที่รับซื้อนั้นจะต้องมีใบอนุญาตที่ออกโดยป่าไม้อำเภอ ใบอนุญาตนั้นจะต้องซื้อในราคาใบละ 500 บาท เจ้าหน้าที่ป่าไม้มาตรวจจับกองไม้ที่ถูกตัดรวมกันก็ทำอะไรไม่ได้เพราะมีใบอนุญาต น อกจากนี้ส่วนแบ่งจากการขายไม้จะต้องให้ป่าไม้อำเภอครึ่งหนึ่งซึ่งการกระทำดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการตัดโค่นไม้สักเป็นจำนวนมาก

ปี พ.ศ. 2492 พ่อหลวงสม มูลสัก มีการตั้งกฎเกณฑ์การลงโทษผู้ที่ทำการฝ่าฝืนลักลอบตัดไม้ทำลายป่าโดยปรับต้นละ 20 บาท การวางกฎเกณฑ์นี้ไม่ได้มี การบันทึกอย่างเป็นทางการจนกระทั่งปี พ.ศ. 2496 พ่อหลวงเขียว สมโชติ ได้มีการวางกฎเกณฑ์การรักษาป่า และบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเรียกว่า สัญญารักษาป่าซึ่งจัดทำขึ้นเมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ.2496 ในที่ประชุมชาวบ้านโดยมีใจความสำคัญดังนี้

“ ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ตก ลงสงวนที่ดินไว้แห่งหนึ่ง ที่ดินแห่งนี้ติดต่อตั้งแต่เขตฝายลงมาถึงสวนนายฟู ศิริตึง เหนือติดแม่สาร ใต้ติดดอย ประมาณ 50 ไร่ ที่ดินรายนี้สงวนไว้เป็นรากฐานของบ้านทุ่งยาวเพราะมีน้ำจำเป็นต้นน้ำ มีไม้ตะเคียน ไม้สัก และไม้อื่นๆปกคลุมอยู่หนาแน่นเพราะฉะนั้นจึงออกกฎควบคุมไว้ต่อไปนี้ ”

(1) ถ้าผู้ใดทำไร่หรือบกดิน(ขุดดิน) ทางฝั่งแม่สารทำให้ฝั่งพังหรือน้ำเซาะเข้ามาทำให้เสียหายก็ปรับไม่ต่ำกว่า 50 บาท

(2) ถ้าผู้ใดไปตัดฟันไม้ในป่านี้เป็นต้นว่าไม้สักและไม้อื่นๆ ก็ปรับไม่ต่ำกว่าต้นละ 50 บาทหรือมากกว่านั้น แล้วแต่ไม้จะใหญ่หรือน้อย

สมุดบันทึกข้อตกลงของชุมชน
ผู้นำชุมชนเก็บรักษาไว้สืบต่อกันมาซึ่งเป็นที่มาของกฎระเบียบชุมชน

ปี พ.ศ. 2511 บ้านทุ่งยาวเผชิญกับภาวะความแห้งแล้ง ไม่มีร่มไม้ได้พักพิง ไม่มีผักป่า ไม่มีเห็ด และไม่มีแม้กระทั่งไข่มดแดง เหตุการณ์ในควา มนั้นชาวบ้านเดือดร้อนมาก พ่อหลวงสนั่น สินธร จึงคิดที่จะขยายพื้นที่รักษาป่าออกไปโดยให้ไม้ที่ถูกตัดเหลือแต่ตอได้ฟื้นตัวโดยเห็นว่าป่าไม่ต้องปลูกก็ได้ ไม่ตัดก็ฟื้นตัวได้ตามธรรมชาติ จึงได้ประชุมชาวบ้านและตกลงกันว่า จะทำการขยายจากป่าน้ำจำจำนวน 60 ไร่ เป็น 800 ไร่ ขยายไปจนถึงหลังโรงเรียนบ้านทุ่งยาว และต่อมาก็ได้มีมติขยายพื้นที่รักษาป่าจากหลังโรงเรียนบ้านทุ่งยาวไปจนถึงบ้านหนองหล่ม รวมพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ ในสมัยของพ่อหลงประจวบ กันไชยสัก

ปี พ.ศ. 2517 เดือนกันยายน กลุ่มชาวบ้านจากบ้านป่าเห็ว ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จำนวน 300 คน ได้เข้ามาทำการจับจองที่ดินในเขตป่าน้ำจำ และที่ดินที่ติดกับป่าน้ำจำที่เรียกว่า กิ่วช้างเผือก โดยได้ทำการแบ่งพื้นที่ป่าออกเป็นแปลงๆ จนกระทั่งชาวบ้านทุ่งยาวรู้เรื่องจึงได้เรียกประชุมหารือกัน และตกลงกันว่าจะทำหนังสือร้องเรียนไปยังอำเภอ ผลปรากฏว่าห นังสือร้องเรียนไม่ได้รับการสนองตอบจากหน่วยงานราชการ ชาวบ้านทุ่งยาวจำนวน 200 คน จึงเหมารถไปชุมนุมร้องเรียนที่ศาลากลางจังหวัดเพื่อขอพบผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อให้ส่งตัวแทนทั้ง 2 ฝ่ายมาเจรจากัน ผลการเจรจาตกลงกันไม่ได้ จนกระทั่งพ่อหลวงเขียว สมโชติ ได้หยิบยกอ้าง ถึง ต้นตะเคียนที่อยู่ในป่าน้ำจำว่า เป็นต้นไม้ที่คนทุ่งยาวสมัยก่อนเอามาปลูกไว้ ดังนั้นพื้นที่ป่าน้ำจำควรเป็นของชาวบ้านทุ่งยาว ม.ล.ภัคสุ กำภู ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน จึงตัดสินใจให้ชาวบ้านทุ่งยาวรักษาป่าต่อไปและชาวบ้านป่าเห็วจึงอพยพออกไปจากป่าน้ำจำ

ปี พ.ศ. 2520 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้คัดเลือกให้หมู่บ้านทุ่งยาวเป็นหมู่บ้านอนุรักษ์ป่าตัวอย่าง โดยได้รับมอบถ้วยเกียรติยศจาก นายอินทรีย์ จันทร์สถิตย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวบ้านทุ่งยาวมาตลอด

ภายใต้โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อจัดทำข้อเสนอแนวทางและมาตรการรับรอง
สิทธิชุมชนที่เป็นการปกป้องคุ้มครองสุขภาวะของประชาชน, 2554
ภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

ปี พ.ศ.2526 ชาวบ้านทุ่งยาวประม าณ 20 คน ได้เข้าไปบุกรุกถางป่าบริเวณ กิ่วช้างเผือก ซึ่งเป็นที่ราบระหว่างภูเขาด้านหลังป่าน้ำจำเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่พอใจ คนที่เข้าไปบุกรุกเข้าใจว่าป่ากิ่วช้างเผือกไม่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์จึงได้มีการพูดคุยกัน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีมติให้คนที่บุกรุกถอนตัวออกจากพื้นที่ จากนั้นกรรมการหมู่บ้านได้ไปขอกล้าไม้สักจากป่าไม้จังหวัดจำนวน 5,000 ต้นมาปลูกบริเวณป่าที่ถูกถางไป

ปี พ.ศ. 2532 เกิดการตื่นตัวของแนวคิดป่าชุมชนโดยนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้าน ท่ามกลางกระแสสังคมที่ไม่เชื่อถือในประสิทธิภาพการ รักษาผืนป่าของรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมป่าไม้ แม้ว่ามีการเพิ่มขึ้นของงบประมาณ อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ แต่พื้นที่ป่าไม้กลับลดลงเรื่อยๆ จนถึงขั้นวิกฤติ การดูและป่าของชาวบ้านทุ่งยาวในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาไม่ได้เกิดจากแนวคิดเรื่องป่าชุมชน แต่เกิดจากความสำนึกหวงแหนป่าของชุมชนเอาไว้เพื่ออนาคตของลูกหลานชาวบ้านยังคงเรียกป่าของชุมชนว่า ป่าน้ำจำ

สถานการณ์ความขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติและการหาทางเลือกที่สำเร็จเป็นรูปธรรมในการดูแลรักษาป่าโดยชุมชน ชุมชนบ้านทุ่งยาวจึงถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้เรื่องป่าชุมชนแห่งหนึ่งของภาคเหนือ ได้มีคณะชาวบ้าน ข้าราชการ นักเรียน และผู้สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เข้ามาศึกษาดูงานตลอดเวลา เฉลี่ย 2 คณะต่อเดือน ผู้นำชุมชนมักจะได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรบรรยายตามสถานที่ต่างๆส่งผลให้เกิดองค์กรป่าชุมชนขยายไปตามจังหวัดต่างๆเกิดเป็นเครือข่ายป่าชุมชนขึ้น

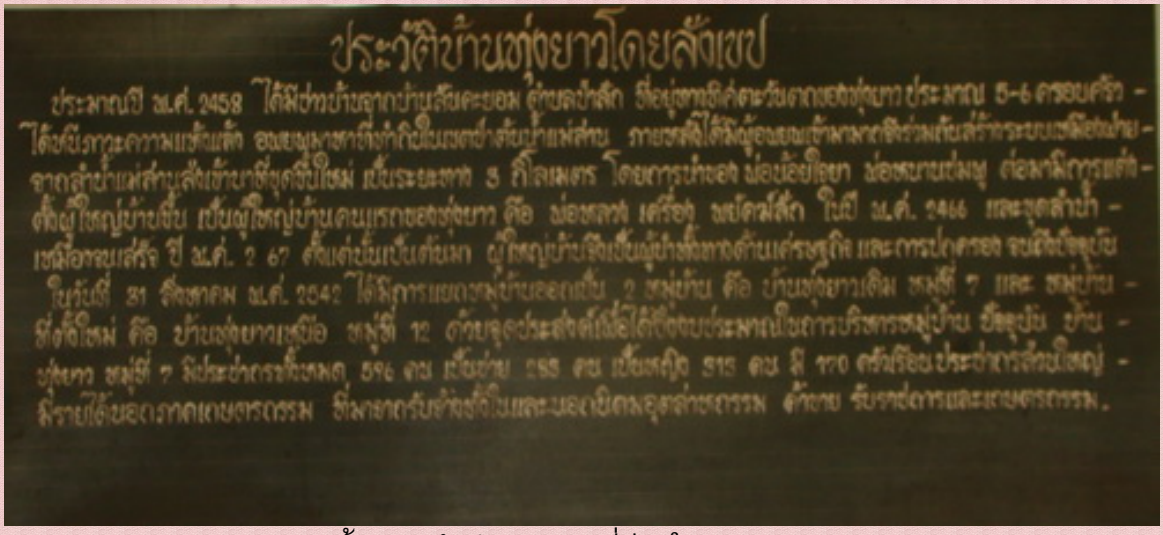

ป้ายประวัติบ้านทุ่งยาวที่มีอยู่ในหอประชุม

ปี พ.ศ. 2534-2539 ชาวบ้านทุ่งยาวมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ ผู้ชายในวัยทำงานส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน มีส่วนน้อยที่ยังคงต้องทำนา และที่นาส่วนมากถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า ไม่มีคนมาเช่านา บางคนถึงคิดที่จะขายนาเพราะลูกหลานไม่อยากทำนาอีกต่อไป การที่ผู้ชายออกไปทำงานนอกบ้านเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ผู้หญิงต้องแบกภาระเพิ่มขึ้นจากเดิม โดย

ผู้หญิงต้องทำงานแทนผู้ชายทุกอย่างแม้กระทั่งต้องรักษาป่าชุ มชนด้วย ผู้นำแม่บ้านบางคนได้รับคัดเลือกให้เป็นกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งมีภาระที่ต้องดูแลจัดการป่าชุมชน และต้อนรับคณะที่เข้ามาดูงาน

ปี พ.ศ. 2541 กลุ่มแม่บ้านทุ่งยาวได้ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และได้ทำการสรุปข้อมูลนำเสนอต่อที่ประชุมในหมู่ บ้านปรากฏว่า ประโยชน์ที่ได้นำเป็นอาหารมีมูลค่า 710,000 บาท บริโภคภายในครอบครัวร้อยละ 70 อีกร้อยละ 30 ขายเป็นรายได้ ผลของการสำรวจของกลุ่มแม่บ้านในครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดการปรับปรุงแก้ไข้กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของหมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2542 ผู้นำได้ออกไปร่วมเคลื่อนไหว ผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชนในระดับภาคเหนือร่วมกับเครือข่ายกลุ่มอื่นๆ ภายหลังที่มีสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือครั้งแรกที่ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว

---

2. การจัดการป่าชุมชน

เมื่อเราได้ทราบข้อมูลทั่วไปของบ้านทุ่งยาว ที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคมากมาย ไม่ว่าจะเป็นภัยแล้ง การขาดแคลนอาหารในป่า การตัดไม้ทำลายป่าของกลุ่มนายทุน การแย่งชิงที่ดินกับคนของหมู่บ้านอื่น ทำให้คนในชุมชนนำบทเรียนเหล่านี้ มาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อให้ทรัพยากรที่ดิน ป่าไม้ และทรัพยากรอื่นๆอยู่กับชุมชนตลอดไป จึงได้มีพัฒนาการหรือกระบวนการในการจัดการป่าชุมชนดังนี้

2.1 <u>การจัดตั้งคณะกรรมการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ</u>

บ้านทุ่งยาวในอดีต ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้เริ่มทำระบบเหมืองฝายเพื่ อจัดการน้ำนำน้ำจากลำน้ำแม่สารมาใช้ในการทำนา ลำเหมืองที่ถูกขุดนั้นผ่านป่าไม้ของชุมชนและผ่านป่าน้ำจำเป็นผืนป่าที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแล ดังนั้น บทบาทของคณะกรรมการเหมืองฝาย จะมีหน้าที่ดูแลจัดการเหมืองฝายแล้วยังต้องดูแลรักษาป่าอีกด้วย ในปัจจุบันผู้นำชุมชนที่เป็นทางการหรือผู้ใหญ่บ้านจะเป็นตัวตั้งตัวตีในการอนุรักษ์ผืนป่ามากขึ้น องค์กรตามประเพณีอย่างเช่น คณะกรรมการเหมืองฝายเอง มีข้อจำกัดในด้านการเป็นองค์กรผู้นำในการเคลื่อนไหว จะไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากหน่วยงานรัฐ ดังนั้น จึงต้องให้คณะกรรมก ารหมู่บ้าน (กม.) ซึ่งเป็นองค์กรที่ทางการจัดตั้งโดยรัฐ มีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานโดยตำแหน่ง คณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินการประสานความร่วมมือกับผู้อาวุโสและกลุ่มต่างๆ ได้มากกว่าองค์กรที่เกิดขึ้นตามจารีตประเพณี

เมื่อประมาณกลางปี พ .ศ. 2542 หมู่บ้านทุ่งยาวได้แยกพื้นที่ การปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านทุ่งยาวซึ่งเป็นองค์กรที่เป็นทางการขึ้นอยู่กับพื้นที่ปกครองของรัฐไม่สามารถมีบทบาทในการจัดการป่าชุมชนได้อีกต่อไป เนื่องจากป่าชุมชนเป็นป่าหน้าหมู่พื้นที่ป่าส่วนใหญ่อยู่ในเขตบ้านทุ่งยาว หมู่ที่ 7 ชาวบ้านทุ่งยาวทั้ งสองหมู่บ้านมีสิทธิในการดูแลจัดการป่าร่วมกันและมี

คณะกรรมการหมู่บ้านที่ดูแลป่า 2 ชุด ส่งผลต่อความลักลั่นในการดูแลรักษาป่าตามกฎเกณฑ์จารีตประเพณี อีกทั้งบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านที่ขึ้นอยู่กับพื้นที่การปกครองจึงมีการปรับองค์กรชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชนขึ้นมา ใหม่ ชื่อ คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว คณะกรรมการชุดนี้ทั้งสองหมู่บ้านประกอบด้วย ตัวแทนหัวหน้าป๊อก (คุ้ม)บ้านจำนวน 24 คน กรรมการเหมืองฝาย 3 คน กรรมการหมู่บ้าน 14 คน สมาชิก อบต . 4 คน ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน 8 คน ตัวแทนกลุ่มเยาวชน 3 คน และอื่นๆอีก 12 คน รวมทั้งสิ้น 68 คน และได้ประชุมคัดเลือกกรรมการบริหารขึ้นอีก 5 คน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน 2 คน เลขานุการ เหรัญญิก โดยให้ผู้ใหญ่บ้านทั้งสองหมู่บ้านเป็นที่ปรึกษา บทบาทของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวไม่เพียงแต่ดำเนินกิจกรรมเฉพาะภายในหมู่บ้านเท่านั้น หากยังคงมีบทบาท ในการเคลื่อนไหวกิจกรรมกับเครือข่ายป่าชุมชนทั้งในระดับจังหวัด และระดับภาคเหนืออีกด้วย

2.2 <u>การแบ่งพื้นที่ป่าชุมชน</u>

ความรู้ความเข้าใจในเรื่องป่าทำให้ชาวบ้านสามารถจำแนกป่า สำหรับการอนุรักษ์และประโยชน์ใช้สอยด้านต่างๆ 3 ประเภทคือ

2.2.1 ป่าน้ำจำ จำนวน 60 ไร่ เป็นป่าเบญจพรรณมีต้นสักขึ้นเป็นจำนวนมากบริเวณที่มีน้ำผุดออกมา มีต้นตะเคียนใหญ่เปรียบเสมือนพญาไม้ของป่า ชาวบ้านทุ่งยาวถือว่าป่าน้ำจำนี้เป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ เชื่อว่ามีดวงวิญญาณของเจ้าพ่ออู่คำสิงสถิตอยู่ช่วยปกป้องรักษาป่าผืนนี้ เอื้ออำนวยความอุดมสมบูรณ์ ความสงบร่มเย็นแก่ชุมชนดังนั้นทุกปีในเดือน 9 (เหนือ) ขึ้น 9 ค่ำ ของทุกปีชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีฝาย การใช้ประโยชน์จากป่าน้ำจำนั้นนอกจากจะรักษาความชุ่มชื้น มีน้ำไหลลงเหมืองฝายตลอดปีแล้วเอื้อต่อการทำการเกษตร ชาวบ้านยังสามารถเข้าไปเก็บหาของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักต่างๆ นำไปบริโภคได้ เว้นแต่ห้ามตัดไม้ทุกชนิด ในบริเวณป่าน้ำจำเด็ดขาด

การขุดเหมืองรอบป่าน้ำจำ

2.2.2 ป่าไหล่ดอยหรือป่าดอย พื้นที่ป่าประเภทนี้มีความลาดชันสูงจำนวน 2,400 ไร่ ลักษณะเป็นป่าแล้ง ดินปนหิน จะมีไม้จำนวนพวก ไม้เหียง ไม้เปา ในอดีตป่าผืนนี้มีการสัมปทานไม้เพื่อทำหมอนรถไฟ และ ทำฟืน ต่อมาชาวบ้านเข้าทำการตัดไม้เผาถ่านขายจนเหือกดอยโล่งเตียน เกิดความแห้งแล้ง ต่อเมื่อ ปี พ.ศ. 2512 ชาวบ้านจึงเริ่มฟื้นฟูสภาพป่าไม้โดยธรรมชาติโดยอาศัยการงอกจากตอไม้ ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าแห่ง นี้ในด้านที่เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร ไม้ฟืน และไม่สร้างที่อยู่อาศัย และมีข้อห้ามไม่ให้ตัดไม้ยืนต้นและยังได้บ่งป่าประมาณ 500 ไร่ในการใช้สอยสำหรับการตัดไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยต้องอยู่ในความควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดจากคณะกรรมการป่าชุมชน

ป่าไหล่ดอย

2.2.3 ป่าริมห้วย อยู่ริมฝั่งลำน้ำแม่สาร ต้นไม้ที่เติบโตขึ้นในบริเวณป่าแห่งนี้จะเป็นไม้ยืนต้นผสมกับไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก รวมไปถึงผักต่างๆที่ชอบขึ้นริมน้ำ จำพวก ผักกูด ผักหนาม บอน ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าแห่งนี้เป็นแหล่งอาหาร และการใช้สอย

ป่าริมห้วย

2.3 <u>การขออนุญาตตัดไม้ในป่าชุมชน</u>

การขออนุญาตตัดไม้ในป่าชุมชนประเภทป่าใช้สอย มีกฎเกณฑ์ในการตัดไม้ใช้สอยดังนี้

2.3.1 ผู้ที่ขออนุญาตตัดไม้ต้องเป็นคนยากจนอาศัยอยู่บ้านทุ่งยาวแยกออกมาตั้งครอบครัวใหม่

2.3.2 จำนวนไม้ที่ขออนุญาตให้ตัดได้ 9 ต้นต่อปี ต่อมาได้เปลี่ยนระ เบียบใหม่อนุญาตให้ตัดได้ 15 ต้นต่อปี

2.3.3 ผู้ขออนุญาตจะขอได้เพียงครั้งเดียว เนื่องจากไม้ที่ตัดมาสร้างที่อยู่อาศัยนั้นเป็นไม้เนื้ออ่อนใช้ได้ 3 ปี ก็จะผุ การสร้างที่อยู่อาศัยนั้นจึงทำชั่วคราว เมื่อตั้งตัวได้จึงค่อยสร้างบ้านอย่างถาวรต่อไป

2.3.4 ห้ามนำไม้ที่ขอได้ไปขายถ้าครอบครัวหย่าร้างกันไม้จะถูกริบและนำไปเก็บไว้อยู่ในความดูแลของคณะกรรมการ การขออนุญาตตัดไม้ ผู้ขอต้องไปขอกับผู้ใหญ่บ้านและผู้ใหญ่บ้านจะมอบหมายให้กรรมการป่าชุมชนจำนวน 5 คนเป็นคนดูแลควบคุมการตัดไม้และที่สำคัญผู้ขอต้องไปขอกับเจ้าป่าหรือ แม่ธรณีอีกด้วย โดยต้องบอกกล่าวว่า ขอไม้ไปปลูกสร้างบ้าน ขอให้อยู่ดีมีสุขและเจริญรุ่งเรือง

2.4 <u>การจัดทำกฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน</u>

เริ่มต้นจากกฎเกณฑ์ประเพณีของชุมชนสมัยพ่อหลวงเครื่อง พยัคฆสัก ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้ากลุ่มเหมืองฝายคนแรกที่ได้ออกกฎเกณฑ์ในการจัดการเหมืองฝาย ซึ่งครอบคลุมถึงการดูแลรักษาป่าน้ำจำที่ลำเหมืองผ่านด้วยกฎเกณฑ์ดังกล่าวได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยไม่ได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

ท่ามกลางสถานการณ์ของชุมชนที่เปลี่ยนไปจ ากเดิม จากการเข้ามาสัมพันธ์กับชาวบ้านทั้งในส่วนของรัฐและทุน ได้ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปด้วยการที่ไม้สักมีความสำคัญทางเศรษฐกิจและเป็นสินค้าออกในลำดับต้นๆของประเทศรองมาจากข้าวทำให้ไม้สักมีราคาเพิ่มขึ้นเป็นที่ต้องการอย่างมาก ทำให้ ราชการป่าไม้บางคนอาศัยอำนาจของตนเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากการทำไม้โดยเป็นผู้ออกใบอนุญาตตัดไม้กับชาวบ้านทุ่งยาว และรับซื้อไม้จากชาวบ้านพร้อมกับหักเงินไว้ครึ่งหนึ่งจากการซื้อขายไม้เป็นของตนเอง จึงมีการตัดโค่นไม้สักขายกันอย่างรวดเร็วรวมถึงไม้สักในเขตป่าน้ำจำก็ถูกลักลอบตัดด้วย ซึ่งถือว่าการลักลอบตัดไม้สักในเขตป่าน้ำจำเป็นการท้าทายกฎเกณฑ์ตามประเพณีการรักษาป่าที่ผู้นำชาวบ้านยุคแรกได้ตั้งไว้ ในสมัยพ่อหลวงเขียว สมโชติเห็นว่าการรักษาป่าด้วยกฎเกณฑ์ตามประเพณีที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรไม่ได้ผลจึงได้ประชุมชาวบ้านเพื่อทำสัญญาการรักษาป่าเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2496

ต่อมาภายในบ้านทุ่งยาวมีการสร้างฝายลูกใหม่เป็นคอนกรีต ไม่ต้องซ่อมแซมทุกปี บทบาทหน้าที่กรรมการในการดูแลฝายและป่าน้ำจำจึงหมดลงประจวบกับมีการขยายพื้นที่การรักษาป่าออกไป

อีก ดังนั้นจึงจัดปรับองค์รักษาป่าแต่ เดิม จากกลุ่มเหมืองฝายมาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านและได้มีการปรับปรุงกฎระเบียบขึ้นมา เรียกว่า “สัญญาการรักษาป่าของหมู่บ้านทุ่งยาว”

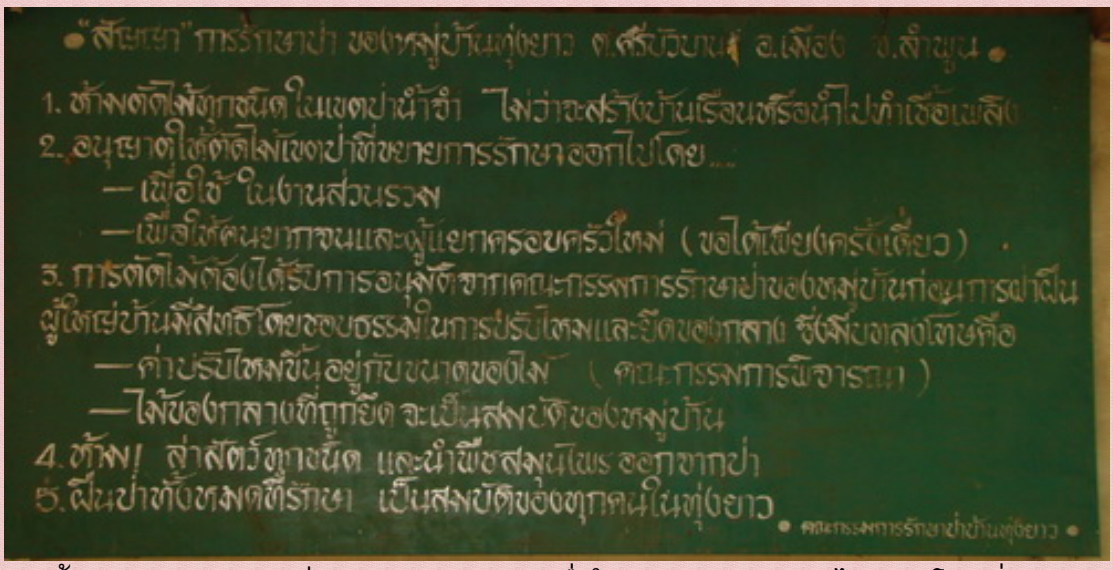

ป้ายสัญญาการรักษาป่าของหมู่บ้านทุ่งยาวเพื่อให้ชาวบ้านรุ่นหลัง ๆ ได้ทราบโดยทั่วกัน

2.5 <u>กฎ ระเบียบ ข้อบังคับเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน</u>

“สัญญาการรักษาป่าของหมู่บ้านทุ่งยาว” เป็นที่มาของกฎ ระเบียบของชุมชนในการดูแล รักษา ใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าน้ำจำไม่ว่าจะนำมาสร้างบ้านหรือทำฟืน

(2) อนุญาตให้ทำการตัดไม้ในเขตป่าที่ขยายการรักษาออกไปโดย

-เพื่อใช้ในงานส่วนรวม

-เพื่อให้คนยากจนและแยกครอบครัวใหม่ (ขอได้เพียงครั้งเดียว)

(3) การตัดไม้ต้องได้รับการอนุมัติจากกรรมการรักษาป่าของหมู่บ้านก่อน ถ้ามีการฝ่าฝืนผู้ใหญ่บ้านมีสิทธิโดยชอบธรรม ในการปรับไหมและยึดของกลาง บทลงโทษ คือ การปรับไหมขึ้นอยู่กับขนาดของไม้ ไม้ของกลางจะถูกยึดเป็นสมบัติของหมู่บ้าน

(4) ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิและนำสมุนไรออกจากป่า

(5) ผืนป่าทั้งหมดที่รักษาเป็นสมบัติของคนทุ่งยาวทั้งหมด

ป้ายกฎระเบียบป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวที่ชาวบ้านนำมาติดไว้เพื่อให้ทราบโดยทั่วกัน

ล่าสุดได้มีการจัดกฎระเบียบจากการประชุมของชาวบ้านเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ .ศ.2542 มีรายละเอียดดังนี้ กฎระเบียบและข้อบังคับเพิ่มเติมป่าชุมชน บ้านทุ่งยาว

(1) ห้ามตัดไม้ในเขตป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอยก่อนได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชน
(2) ไม้ล้มในป่าตามธรรมชาติให้นำมาใช้ประโยชน์ส่วนรวมและมีประโยชน์สูงสุด
(3) ห้ามนำสมุนไพรที่หายากออกจากป่า ยกเว้นได้รับอนุญาต จากคณะกรรมการป่าชุมชน
(4) ห้ามขุดรากต้นผักหวานออกจากป่า อนุญาตให้นำแต่เมล็ดออกจากป่าได้
(5) ห้ามนำกล้วยไม้ทุกชนิดออกจากป่า
(6) ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิดในเขตป่าชุมชน
(7) การจะนำหิน ดิน ในเขตป่าชุมชนมาใช้ประโยชน์ จะต้องได้รับการอนุญาต จากคระกรรมการป่าชุมชนก่อน และอนุญาตเฉพาะคนทุ่งยาวเท่านั้น
(8) ห้ามราษฎรหมู่บ้านอื่นเข้ามาหาสัตว์น้ำทุกชนิดในเขตหมู่บ้านทุ่งยาว เพื่อนำไปขาย
(9) อนุญาตให้ราษฎรหมู่บ้านอื่นเข้ามาเก็บเห็ดได้

นอกจากนี้ ยังมีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่ลงรายละเอียดในการเรื่องต่างๆ เช่น การขออนุญาต บทลงโทษ และการควบคุมไฟป่า ซึ่งเป็นกฎ ระเบียบ ปลีกย่อยที่นำมาใช้บังคับภายในชุมชน ซึ่งกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่ทางชุมชนบ้านทุ่งยาวจะนำมาใช้บังคับภาย ในชุมชน จะมีการทำป้ายปิดประกาศถึง กฎ ระเบียบ ข้อบังคับให้ทุกคนที่เข้ามาในชุมชนได้เห็นและได้ทราบถึงข้อความดังกล่าวตามสถานที่ที่ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับมีผลใช้บังคับหรือมีข้อห้ามเกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ เพื่อป้องกันผู้กระทำการละเมิด กฎ ระเบียบ ข้อบังคับปฏิเสธถึงความไม่รู้ในกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนดังกล่าว

ระเบียบการขออนุญาตนำไม้ป่าชุมชนมาใช้ประโยชน์

(1) การขออนุญาตนำไม้มาสร้างบ้าน ขอได้ไม่เกิน 15 ต้น ขนาดของไม้อยู่ที่การพิจารณาของคณะกรรมการชุมชน

(2) การขออนุญาตนำไม้มาสร้างที่พักในไร่ (ห้าง,ตูบ) ขอได้ไม่เกิน 12 ต้น ขนาดไม่เกิน 6 นิ้ว และขอได้ปีละ 10 รายเท่านั้น ห้ามตัดไม่สักเด็ดขาด

(3) การเข้าไปหาไข่มดแดงในป่า ห้ามเผา และการขุดหน่อไม้ห้ามขุดลึกลงไป

บทลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบ

(1) การลักลอบตัดไม้ในเขตป่าใช้สอบปรับนิ้วละ 2,000 บาท และยึดของกลาง

(2) การลักลอบตัดไม้ในเขตป่าชุมชนอนุรักษ์ ปรับนิ้วละ 2,000 บาท และยึดของกลาง

กฎระเบียบการควบคุมไฟป่า

(1) ห้ามเผาป่าบริเวณป่าน้ำจำโดยเด็ดขาด เพราะจะนำใบไม้ไปทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ฝ่าฝืนปรับ 2,000 บาท

(2) การชิงเผาบริเวณเลียบตามไร่ สวนลำไย ใกล้บ้าน กำหนดไว้ตั้งแต่ 1 ธันวาคม ถึง 15 ธันวาคมของทุกปี

ป้ายกฎระเบียบการควบคุมไฟป่า ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว อ.ศรีบัวบาน

กฎระเบียบนี้เรียกว่า “ สัญญาประชาคมหมู่บ้านทุ่งยาวทั้งหมด ผู้ใดจะกล่าวไม่รู้กฎระเบียบนี้แล้วปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎนี้มิได้ ”

ดังนั้น ผู้กระทำการละเมิดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน ไม่สามารถนำความไม่รู้ในรายละเอียดของกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน มาปฏิเสธความรับผิดหาได้ไม่ ทั้งนี้เนื่องมากจากในช่วงระยะแรกๆ คงมีปัญหาการบังคับใช้กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน ผู้กระทำการละเมิดที่เป็นคนภายนอกชุมชนมีการอ้างว่าไม่รู้ ไ ม่ทราบถึงกฎระเบียบ ข้อบังคับดังกล่าวเหล่านี้ และขอไม่รับโทษหรือขอลดค่าปรับบ้าง คณะกรรมการชุมชนบ้านทุ่งยาวจึงคิดถึงกระบวนการที่จะทำให้คนภายนอกรับทราบถึงข้อความอันเป็น กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน จึงได้มีการจัดทำป้ายขึ้นและนำไปไว้ในที่สำคัญๆ ที่สามารถเห็นได้โดยทั่วไปและสถานที่สำคัญๆดังกล่าวมาข้างต้น

---

3. การจัดการทรัพยากรที่ดิน

ที่ดินในพื้นที่ป่านทุ่งยาว ต .ศรีบัวบาน อ .เมือง จ.ลำพูน มีทั้งที่ดินที่มีเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดิน ที่ดินในพื้นที่เขตป่าใช้สอย และที่ดินในพื้นที่ที่เป็นเขตอนุรักษ์ของชุมชน จึงเป็นเขตพื้นที่ที่มีป่าอยู่ในเมือง ไม่ห่างจากพื้นที่ที่เป็นเขตนิคมอุตส าหกรรมเท่าใดนัก ปัญหาที่น่าคิด คือทำไมคนชุมชนบ้านทุ่งยาว จึงรักษาผืนแผ่นดินที่มีค่าราคาแพงโดยไม่มีการเปลี่ยนมือมาจนถึงทุกวันนี้

3.1 สาเหตุที่ชุมชนมีการจัดการที่ดิน

จากการสัมภาษณ์ คุณป้าภาคี วรรณสัก และคุณรวิวรรณ กันไชยสักประธานกลุ่มแม่บ้านทำให้ทราบว่า แต่ในสมัยก่อนผู้ชายในหมู่บ้านจะเข้าไปทำงานในนิคมอุตสาหกรรม ทำให้การทำสวนทำไร่และดูแลรักษาป่าในหมู่บ้านตกอยู่กับผู้หญิง ต่อมาในยุคเศรษฐกิจฟองสบู่ คนในชุมชนหลายคนเริ่มเห็นว่าการเข้าไปทำงานเป็นลูกจ้างไม่ ได้ทำให้ร่ำรวยขึ้นแต่อย่างใด เพราะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย เช่นค่ารถ ค่ากิน ค่าเช่าห้อง และในที่สุดเมื่อถูกออกจากงานหลายคนไม่มีบ้านอยู่เพราะขายที่ดินไปซื้อรถยนต์ คนในชุมชนจึงหันมาปรึกษาหารือกันในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอันก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนในชุมชน

3.2 การใช้ประโยชน์ในที่ดิน

บ้านทุ่งยาวได้ แบ่งที่ดินออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ดินที่เป็นป่าอนุรักษ์ ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ของคนในชุมชน ห้ามตัดไม้ทุกชนิด คนในชุมชนต้องการอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งกำเนิดของทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เช่น ต้นน้ำ ลำธาร สัตว์ป่า และความหลากหลายของพืชพันธ์นานาชนิด พื้นที่นี้จะไม่มีใครเข้าไปอาศัยอยู่แต่อย่างใด มีสภาพเป็นพื้นที่ป่า

ส่วนที่ดินที่เป็นพื้นที่ป่าใช้สอย เป็นพื้นที่ที่ให้คนในชุมชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ เช่น การเข้าไปเก็บเห็ด พืชสมุนไพร เก็บฟืนได้ โดยบุคคลภายนอกจะเข้ามาเก็บเห็ดเพื่อการยังชีพ ทางชุมชนก็มิได้หวงห้าม แต่หากเก็บไปเพื่อการพาณิชย์ทางชุมชนจะไม่อนุญาตให้ทำเช่นนั้นได้ แต่สำหรับคนในชุมชนถ้าของป่าประเภทใดมีมาก ก็สามารถเก็บไปขายเล็กๆ น้อยๆได้ แต่ถ้าเป็นการเก็บไปเพื่อการพาณิชย์จนไม่เหลือเผื่อแผ่ให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ย่อมไม่สามารถทำได้

ส่วนที่ดินที่เป็นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย พื้นที่ในส่วนนี้มีทั้งพื้นที่ที่เป็นที่ดินที่มีเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดิน คือ โฉนดและหนังสือรับรองการทำประโยชน์ และที่ดินที่เป็นพื้นที่ในเขตป่า สงวนแห่งชาติ ซึ่งสำหรับในพื้นที่ที่เป็นที่ป่าสงวนแห่งชาติ มีการตั้งกฎเกณฑ์กับคนในชุมชนว่าห้ามมีการจำหน่ายจ่ายโอน เว้นแต่ ตกทอดกันทางมรดก สำหรับที่ดินทำกินหรือที่อยู่อาศัยที่มีเอกสารสิทธิหากต้องการขายให้แก่บุคคลภายนอก ต้องแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านทราบก่อน เพราะหากบุคคลภายนอกมาซื้อที่ดินที่มีเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดิน แต่ไม่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ หรือไม่เข้ามามีส่วนร่วมกับในกิจกรรมของคนในชุมชน ย่อมไม่มีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่ชุมชนช่วยกันดูแล รักษา และหากมีคนในชุมชนประพฤติผิดศีลธรรมอันดี หรือทำผิดกฎหมาย คนในชุมชนก็จะไม่ยุ่งเกี่ยวหรือเกี่ยวข้องกับคนเหล่านั้นเช่นกัน

ลักษณะพื้นที่ของชุมชนบ้านทุ่งยาว

ด้วยกระบวนการในการปลูกฝังวัฒนธรรม จารีตประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนทุ่งยาว จะถูกถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลังสืบต่อกันมา โดยผ่านการเล่าขานเป็นตำนานกันต่อๆมา พร้อมกับให้เด็กๆ และเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพิธีกรรมต่างๆรวมทั้งการช่วยกันดูแลรักษาป่า ทำให้เด็กหรือเยาวชนรุ่นหลังสามารถเข้าใจถึงสาเหตุและความจำเป็นในการดูแล รักษา และจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมดุลและยั่งยืน

---

4. การจัดการทรัพยากรน้ำ[3]

ในพื้นที่บ้านทุ่งยาวมีการทำเหมืองฝายและมีการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติร่วมกันของชุมชน โดยเหมืองฝายหรือระบบคลองส่งน้ำเป็นระบบการจัดการน้ำของชุมชนในภาคเหนือที่สืบต่อกันมายาวนานกว่าพันปี การจัดการระบบเหมืองฝายมีกฎเกณฑ์และการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน

4.1 ความเป็นมาของการจัดทำเหมืองฝายของชุมชน

สัญญาเหมืองฝายฉบับแรกของชุมชนบ้านทุ่งยาว ถูกเขี ยนขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2469 โดย พ่อหลวงเครื่อง ได้เป็นคนต้นคิดในการขุดเหมืองฝายส่งน้ำจากลำน้ำแม่สารเข้าสู่ทุ่งนา โดยสัญญาประชาคมเป็นข้อตกลงร่วมกันของชาวบ้านที่ใช้น้ำจากลำเหมือง เรียกว่าสมาชิกเหมืองฝาย มีหัวหน้าเหมืองฝายหรือเรียกว่า “แก่ฝาย” ซึ่งได้รับการเลือกจากสมาชิกเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด รับผิดชอบในการรักษากฎเกณฑ์ต่างๆ เช่น การกแบ่งปันน้ำให้มีประสิทธิภาพและยุติธรรม การลงโทษผู้ทำผิดกฎการขุดลอกและซ่อมแซมเหมืองฝาย เป็นต้น นอกจากแก่ฝายแล้วยังมี “ล่ามฝาย” ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยแก่ฝายและผู้บอกข่าวแก่สมาชิก

ดังนั้น แก่ฝายคนแรก คือ พ่อหลวงเครื่อง มีสมาชิกเหมืองฝาย 45 คน แก่ฝายไม่มีอายุการทำงานตายตัว ช่วงของการขุดลำเหมืองส่งน้ำนั้นได้ขุดผ่านป่าที่ประกอบไปด้วยไม้ขนาดใหญ่ขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น ไม้สัก ไม้แดง และไม้ตะเคียน สังเกตจะเห็นน้ำขับไหลออกมาตลอดปี ชาวบ้านจึงเรียกป่านี้ว่า ป่าน้ำจำ หรือ ป่าน้ำผุด และพ่อหลวงเครื่องได้ประกาศให้พื้นที่ป่าแห่งนี้มีประมาณ 60 ไร่ ให้เป็นเขตป่าน้ำจำห้ามจับจองพื้นที่และห้ามตัดไม้ทุกชนิดเพื่อรักษาให้เป็นเขตป่าต้นน้ำลำธาร

พ่อหนานพรหม คำปันนา แก่ฝายคนที่ 4 เล่าให้ฟังว่า “ฝายที่ทำในสมัยนั้น เอาไม้จากบ้านและป่ามารวมกันใช้ตอกมัดเป็นเปลาะๆ ข้างในใส่ก้อนหิน เรียกว่า จะเข้ โดยเตรียมสิ่งเหล่านี้ไว้ก่อนพอถึงวันตีฝายก็เอาไปเรียงเป็นตับๆ ใส่ดินใส่ทรายทับระหว่างชั้น ใช้หลักไม้ไผ่ปักยึดจะเข้ไว้ด้วยกัน ฝายไม้เหล่านี้เมื่อแช่อยู่ ในน้ำเป็นเวลานานย่อมเปื่อยและเสื่อมสภาพ ทั้งยังไม่คงทนต่อแรงปะทะยามน้ำหลาก จึงมีการตั้งกฎเกณฑ์ในการดูแลรักษาเหมืองฝายขึ้น

---

[3] เอกสารเผยแพร่ของป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว . โครงการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ “ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว”

4.2 <u>กฎเกณฑ์ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ</u>

กฎเกณฑ์ในการดูแลรักษาเหมืองฝาย เรียกว่า “การใจฝาย” สมาชิกเหมืองฝายมีหน้าที่ต้องไปดูแลฝายหรือ”ใจฝาย” หมุนเวียนกันไปจนครบทุกคน โดยมีไม้ไผ่ปล่องหนึ่งลงรายชื่อสมาชิกทุกคนไว้ ใช้ไม้ไผ่เวียนไปตามบ้านที่มีอยู่ในรายชื่อ หากอยู่บ้านไหนแสดงว่าถึงคราวที่สมาชิกคนนั้นต้องไปใจฝาย โดยต้องมีการไปใจฝายวันละสองครั้ง เช้า-เย็น หน้าแล้งต้องดูไม่ให้ไฟไหม้ หากมีใบไม้แห้งต้องเก็บออก ถ้าเกิดไฟป่าคนที่อยู่เวรต้องรับโทษ ช่วงฤดูน้ำหลากต้องระวังไม่ให้น้ำเซาะฝั่ง ต้องระมัดระวังมิให้มีต้นไม้มาทานฝายไว้ เพราะจะทำให้ฝายพังได้ ผู้อยู่เวรมีหน้าที่ต้องมาแจ้งแก่ฝายหากปรากฏว่ามีเหตุการณ์ที่ฝายอาจจะพังหรือถูกทำลายลงได้ หากไม่แจ้งหรือไม่มาฝายจะถูกปรับ

การทำเหมืองฝายโดยใช้ไม้ไผ่

การใจฝาย นอกจากจะเป็นการดูแลฝายแล้วยังเป็นการดูแลรักษาป่าน้ำจำด้วย ทั้งนี้ เพื่อรักษาไม้ที่ต้องใช้สำหรับการซ่อมแซมและสร้างฝายไม่ให้หมดไป รวมทั้งการรักษาป่าไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ไม่ให้ทั้งคนนอกและคนในหมู่บ้านเข้าไปตัดทำลายได้

การจัดสรรน้ำในระบบเหมืองฝาย เรียกว่า “ด๊าง” โดยที่น้ำด๊างหนึ่งหรือทางนึ่งนั้น คำนวณจากความกว้างของช่องน้ำที่แบ่งจากลำเหมืองเข้าสู่นาของแต่ละคนหรือน้ำทางหนึ่งนั่นเอง แต่ละคนจะได้น้ำด๊างหนึ่ง ถ้าที่นามีมาก น้ำไม่พอใช้ต้องการน้ำเพิ่มต้องซื้อน้ำเข้า ด๊างหนึ่ง 24 บาท ใครลักน้ำแอบขยายช่องน้ำเข้านาของตัวเองให้ใหญ่ขึ้น ต้องถูกปรับ และถ้ามีการประกาศให้ไปช่วยกันลอกเหมือง บ้านเราใช้น้ำหนึ่งด๊างก็ต้องไปลอกเหมืองหนึ่งคน ใครขาดหรือมาไม่ได้ก็ต้องโดนปรับ

ลำเหมืองฝายยาวประมาณ 2-3 กิโลเมตร ใช้คนกว่า 30 คนร่วมแรงร่วมใจขุดสร้างอยู่เกือบ 30 ปี การขุดลอกเหมืองเพื่อกำจัดตะกอนดินและเศษไม้ใบหญ้า ซึ่งทำให้ลำเหมืองตื้นเขินและขวางกั้นการไหลของน้ำ จึงเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกเหมืองฝายทุกคน โดยตกลงให้มีการขุดลอกเหมืองปีละครั้ง ก่อนวันเลี้ยงผีฝายประมาณ 3-4 วัน

ปัจจุบัน ฝายไม้ได้เปลี่ยนมาเป็นฝายคอนกรีต ทำให้ระบบการใจฝายถูกยกเลิกไป เนื่องจากเป็นฝายถาวร ไม่มีความจำเป็นต้องเสียเวลาในการดูแลซ่อมแซมฝายอีก หน้าที่ของล่ามฝายในการแจ้ง

ข่าวได้ถูกแทนที่ด้วยระบบเสียงตามสายหรือการกระจ ายข่าวผ่านเครื่องขยายเสียงประจำหมู่บ้าน แต่สำหรับการขุดลอกเหมืองนี้ ยังคงทำกันอยู่โดยใช้คนนับร้อยร่วมกันเป็นเวลา 2-3 วัน

ฝายในปัจจุบัน

---

5. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้

นอกจากนี้ ชุมชนบ้านทุ่งยาวได้นำองค์ความรู้ที่มีมาตั้งแต่ในอดีตมาใช้พัฒนาหมู่บ้าน เช่นกรณีใช้รื้อฟื้นองค์ความรู้ในการนำพืชสมุนไพรมาทำยาและการนำก๊าซขี้หมูมาใช้เป็นพลังงาน

5.1 การทำสมุนไพร

ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของป่า จึงทำให้มีสมุนไพรเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ชาวชุมชนทุ่งยาวจึงได้รื้อฟื้นภูมิปัญญาชาวบ้าน ศึกษาถึงประโยชน์ของสมุนไพรแต่ละชนิดเพื่อนำมาทำยาสมุนไพรสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนต่อไป ซึ่งถือเป็นประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับจากการดูแลรักษาป่าให้ มีความสมดุลและยั่งยืน

การทำสมุนไพรของชุมชน

5.2 <u>การทำแก๊สขี้หมูเป็นพลังงานทางเลือก</u>

ชาวบ้านบางคนในชุมชนบ้านทุ่งยาว มีฟาร์มเลี้ยงหมู ซึ่งในสมัยก่อนหมูกินแต่ผัก ขี้หมูจึงไม่เหม็นเท่าใดนัก ต่อมาถ้าเลี้ยงหมูด้วยผักเพียงอย่างเดียวย่อมทำให้ขาดทุน เพราะน้ำหนักของหมูจะไม่ดีขายไม่ได้ราคา จึงมีการให้อาหารสำเร็จรูป ส่งผลให้กลิ่นขี้หมูที่ถ่ายออกมาเหม็นเป็นอย่างมาก ในปี พ.ศ.2538 ตนในชุมชนบ้านทุ่งยาวจึงหาทางออกร่วมกัน และไปขอคำปรึกษากับเกษตรอำเภอ ได้รับคำแนะนำให้รวมเป็นกลุ่มแม่บ้าน ขอความช่วยเหลือจากกกร มส่งเสริมบ่อก๊าซชีวภาพไทยเยอรมัน จ . เชียงใหม่ และส่งชาวบ้านไปอบรมการสร้างบ่อ (จินดา งำเมืองตึง) หลังจากนั้นก็ได้รับงบประมาณมา 40,000 บาท ในการก่อสร้าง

การเลี้ยงหมูและการทำบ่อหมักขี้หมู

โดยขี้หมูและฉี่หมูจากโรงหมู จะถูกวาดลงรางไหลมาบ่อหมัก ก่อนจะไปบ่อล้น คอยควบคุมแรงดันและไหลมาลงบ่อหมัก ก่อนจะไปบ่อล้น คอยควบคุมแรงดันและไหลไปบ่อตะกอน ซึ่งแยกกากตะกอนออกมาโดยกากสามารถทำปุ๋ยได้ จากนั้นน้ำที่เหลือก็จะไหลไปพักที่บ่อน้ำใสและไหลไปพักอีกครั้งที่บ่อสุดท้ายจะเป็นสระน้ำใช้ ทำให้ชุมชนบ้านทุ่งยาวกว่า 70 ครัวเรือนได้ใช้ก๊าซจากขี้หมูฟรีมาตลอดระยะเวลา 17 ปี

บ่อล้น

แก๊สขี้หมู

ทั้งนี้จากผลิตก๊าซชีวภาพในชุมชนบ้านทุ่งยาวสามารถลดใช้จ่ายได้ประมาณ 300 บาท/เดือน/ครัวเรือน แล้วทั้งหมด 70 ครัวเรือน ใช้ก๊าซชีวภาพมา 17 ปี คิดเป็นเงินประมาณ 4,284,00 บาท เห็นตัวเลขแล้วไม่ใช่น้อย หลายคนกำลังเป่าปากไม่อยากจะเชื่อ แต่นี่คือเรื่องจริงที่เกิดขึ้นที่ ณ บ้านทุ่งยาว

ชุมชนบ้านทุ่งยาว มีการจัดการทรัพยากรที่ดิน ป่าไม้ และน้ำเป็นอย่างดี จนเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายในทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งที่ดีที่สุดคือวิธีคิดและความเข้มแข็งของคนในชุมชนที่สามารถนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ก่อให้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนในชุมชน

---

6. ลักษณะการใช้สิทธิชุมชน

คนในชุมชนบ้านทุ่งยาวมีเชื้อสายไทยอง สันนิษฐานว่าแต่เดิมอยู่ที่เมืองยอง ประเทศพม่าแล้วถูกกวาดต้อนมาในสมัยพระเจ้ากาวิละ เจ้าเมืองเชียงใหม่มาอยู่ที่ลำพูน โดยคนในชุมชนยังคงพูดภาษาไทยอง จึงถือว่าเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ความเชื่อมโยงทางด้านเชื้อสาย จารีตปร ะเพณี และพื้นที่ที่ตั้งของชุมชน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

6.1 กระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีมาตั้งแต่ในอดีต ตั้งแต่มีการเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน โดยผู้นำชุมชนมีการรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน และนำปัญหาของคนในชุมชนเข้ามาปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ คนในชุมชนมีการยอมรับกฎ ระเบียบของชุมชนและเข้ามามีส่วนร่วมกันเป็นอย่างดี จนทำให้เกิดสัญญาประชาคมในการรักษาป่ามาตั้งแต่ปี พ .ศ. 2496 แสดงให้เห็นว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านทุ่งยาวมิได้เกิดขึ้นจากบทบัญญัติของกฎหมาย หากแต่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีต โดยธรรมชาติของคนในชุมชนบ้านทุ่งยาวมีการปรึกษ าหารือกันในปัญหาต่าง ๆมาโดยตลอด ชุมชนบ้านทุ่งยาวจึงมีการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเข้ามาตั้งสร้างกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆในชุมชนมาตั้งแต่ในอดีต

อย่างไรก็ดี การศึกษาประวิติศาสตร์ของชุมชนบ้านทุ่งยาวทำให้เห็นถึง พัฒนา การของการใช้สิทธิในกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ที่ทำให้เห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน หรือการเผชิญปัญหาต่าง ๆของชุมชน เป็นการสั่งสมประสบการณ์ และการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เห็นพ้องต้องกันสามารถเปลี่ยน กฎ ระเบียบของชุมชนให้สอดคล้องกั บปัญหาและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละสมัย

6.2 ลักษณะแห่งสิทธิ

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน พบว่าสำหรับทรัพย์ที่เกิดขึ้นในป่า เช่น พืช ผัก เห็ด สมุนไพร ถือว่าเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของสมาชิกในชุมชน ดังนั้นคนในชุมชนจึงมีสิทธิร่วมกันในการได้ประโยชน์จากทรัพย์นั้น แต่ถ้าพืชชนิดใดมีน้อยคงต้องช่วยกันอนุรักษ์ไว้ โดย ชุมชนอาจจะปรึกษาหารือกันและออกกฎห้ามเก็บพืชชนิดนั้น เพื่อให้ขยายพันธุ์จนมีเพียงพอในการบริโภคจึงจะมีการเปลี่ยนแปลงกฎของชุมชนโดยยอมให้เก็บกินได้ในภายหลัง

ในกรณีป่าที่ให้ใช้สอยสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์เก็บของป่าที่ไม่หวงห้าม แต่ต้องเป็นการใช้สอยเพื่อการยัง ชีพ มิใช่นำขายเพื่อเป็นการพาณิชย์ แต่ถ้าเป็นป่าอนุรักษ์ที่ไม่ให้เข้าไปใช้สอย คนในชุมชนต้องช่วยกันดูแล รักษา เสมือนกับเป็นทรัพย์สินของตน เพื่อให้ป่าอนุรักษ์และทรัพยากรที่เกิดขึ้นในป่าอนุรักษ์มีความสมดุลและยั่งยืนต่อไป

หากบุคคลภายนอกเข้าไปในพื้นที่ป่าอนุ รักษ์ ควรต้องแจ้งให้คณะกรรมการทราบ และถ้าเป็นการเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าใช้สอย หากเป็นคนในพื้นที่ใกล้เคียง สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพได้ แต่เพื่อการพาณิชย์ไม่ได้ และจะไปละเมิดกฎระเบียบของชุมชนมิได้

เนื่องจาก คนในชุมชนบ้านทุ่งยาวไม่มีคว ามขัดแย้งกันเท่าใดนัก จึงทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งกันในลักษณะของสิทธิ แต่ความขัดแย้งที่ชุมชนบ้านทุ่งยาวเผชิญในปัจจุบัน คือความขัดแย้งกับองค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน ทั้งนี้ เนื่องจากคนในชุมชนบ้านทุ่งยาวส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มิได้เป็นพื้นที่ที่มีโรงงานอุตสาหกรรม จึงทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีรายได้จากพื้นที่บ้านทุ่งยาวน้อยมาก จึงไม่ค่อยให้การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณเท่าที่ควร

สำหรับเรื่องความทับซ้อนกันแห่งสิทธิ ระหว่างรัฐกับชุมชนในบ้านทุ่งยาวดูจะไม่มีปัญหาเท่าใดนัก เพราะเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่มีอำนาจในการจัดการดูแล ป่าสงวนแห่งชาติ จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยเฉพาะคุณประสิทธิ์ ศรีจามร สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเคยเป็นอาจารย์สอนอยู่ในโรงเรียนป่าไม้ แพร่ ซึ่งดูเหมือนท่าจะเข้าใจถึงความจำเป็นในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรั พยากรธรรมชาติ จึงได้สนับส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล รักษา และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยทางหน่วยงานกรมป่าไม้ได้ให้ชุมชนบ้านทุ่งยาวเป็นชุมชนตัวอย่างในการให้เจ้าหน้าทีเข้ามาศึกษาดูงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ของชุมชน จึงทำให้สิทธิชุมชนบ้านทุ่ งยาวไม่เกิดความขัดแย้งกับอำนาจการจัดการของหน่วยงานภาครัฐแต่อย่างใด

6.3 การยอมรับและบังคับใช้สิทธิ

ชุมชนบ้านทุ่งยาวเป็นชุมชนที่เข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมาตั้งแต่ในอดีต จากการศึกษาข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น เราจะพบว่าสิทธิชุมชนบ้านทุ่งยาวได้มีอยู่ ตามธรรมชาติ และมีการยอมรับและบังคับใช้สิทธิโดยธรรมชาติมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และด้วยความร่วมมือเป็นอย่างดีของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐ ทำให้ชุมชนบ้านทุ่งยาวได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านอนุรักษ์ป่าตัวอย่างระดับประเทศ ได้รับมอบถ้วยเกียรติยศจากรัฐ มนตรีว่ากระทรวงเกษตรและสหกรณ์สมัยปี พ .ศ.

2520 อันเป็นแสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนบ้านทุ่งยาวได้ใช้สิทธิของบุคคลที่รวมตัวกันเป็นชุมชนใช้สิทธิในการเข้ามามีส่วนร่วมกับหน่วยงานรัฐในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติให้มีความสมดุลและยั่งยืน

ชุมชนบ้านทุ่งยาว จึงมีการใช้สิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้สมดุลและยั่งยืนก่อนที่มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ .ศ. 2540 คนในชุมชนมีความเข้าใจถึงประโยชน์ของทรัพยากรที่ดิน ป่าไม้ และน้ำ มาตั้งแต่ในอดีต ความสามารถของคนในชุมชนบ้านทุ่งยาวที่ สำคัญ คือ การถ่ายทอดเรื่องราว วิถีชีวิต และจิตสำนึกให้แก่คนรุ่นลูกรุ่นหลาน สืบทอดเจตจำนงในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสืบต่อไปจนถึงปัจจุบัน น่าเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาถึงกระบวนการในการถ่ายทอดองค์ความรู้และจิตสำนึกให้แก่คนรุ่นหลังได้รักษาทรัพยากรในชุมชนของตนเอ ง **และการยอมรับและบังคับใช้สิทธิชุมชนทั้ง ๆที่ยังไม่มีกฎรองรับจนกระทั่งมีการยอมรับสิทธิชุมชนไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักไทย พ.ศ. 2540**

การศึกษาวิจัยทำให้เห็นได้ว่า ชุมชนบ้านทุ่งยาวมีการยอมรับและบังคับใช้สิทธิชุมชนโดยธรรมชาติที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด แต่ถูกมองข้ามด้วยอำนาจการจัดการของรัฐ คนในชุมชนบ้านทุ่งยาวทราบว่าบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ให้การรับรองสิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานรัฐในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติ แต่คนในชุมชนไม่มีความเข้าใจในกระบวนการเข้าถึงสิทธิชุมชนห รือการอ้างสิทธิชุมชนตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ จึงมิได้มีการกล่าวอ้างบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแต่อย่างใด ส่วนใหญ่ชุมชนจะอ้างสิทธิหรือต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิโดยวิถีทางตามธรรมชาตินั่นเอง

---

7. ปัจจัยที่เอื้อสิทธิชุมชนบ้านทุ่งยาวได้รับการยอมรับและบังคับใช้

ชุมชนบ้านทุ่งยาว ถือเป็น Best Practice ในการยอมรับและบังคับใช้สิทิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สมดุลและยั่งยืน ซึ่งถือเป็นตัวอย่างที่ดีที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ดูแล รักษา ใช้ประโยชน์และจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมดุลและยั่งยืน โดยไม่มีความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจในการจัดการแต่อย่างใด ปัจจัยที่เอื้อให้มีการยอมรับและบังคับใช้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนบ้านทุ่งยาวมีประสิทธิภาพ มีดังนี้

7.1 ผู้นำชุมชนบ้านทุ่งยาว

ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่เป็นนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และมีการยอมรับความเห็นและกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และมีความคิดสร้างสรรค์นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการขุดเหมืองฝายที่รองรับน้ำจากผืนป่าน้ำจำและประกาศห้าม

ตัดไม้ทำลายป่าในบริเวณป่า จำนวน 600 ไร่ เพื่อให้เหมืองฝายเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำและมีน้ำหล่อเลี้ยงหมู่บ้านตลอดปี จึงทำให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญและมีจิตสำนึกในการดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติ และการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำชุมชนที่รับฟังความคิดเห็นของในชุมชน ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชนและก่อให้เกิดพลังในการต่อสู้ และรักษาสิทธิของชุมชน

7.2 <u>ความเข้มแข็งของคนในชุมชน</u>

คนในชุมชนและผู้นำชุมชนมีปรึกษาหารือ การถ่ายทอดให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นเสมือ อนการปรับวิสัยทัศน์ของคนในชุมชนให้มีวัตถุประสงค์ในการร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จึงทำให้เกิดความเข้มแข็งในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้สมดุลและยั่งยืน ซึ่งความเข้มแข็งของคนในชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมาจากการร่วมคิด ร่วมปรึกษาหารือ แ ละร่วมทำของคนในชุมชน จึงกล่าวได้ว่าการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านทุ่งยาวที่มีมาอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชนถูกขจัดไป จึงทำให้คนในชุมชนเคารพซึ่งกันและกัน เห็นความสำคัญซึ่งกันและกัน จึงก่อให้เกิดความเข้มแข็งในการรวมตัวกันแก้ ไขปัญหาต่างๆ จนเกิดความชัดเจนในการใช้สิทธิชุมชนในการเรียกร้องหรือต่อรองกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น

-กรณีกลุ่มชาวบ้านจากบ้านป่าเห็ว ตำบลอุโมงค์ จำนวน 300 คน ได้เข้ามาทำการจับจองที่ดินในเขตป่าน้ำจำ และที่ดินที่ติดกับป่าน้ำจำที่เรียกว่า กิ่วช้างเผือก ทำให้คนในชุ มชนบ้าทุ่งยาวมารวมตัวกันไปชุมนุมที่ศาลากลางจังหวัด พร้อมกับยื่นคำขาดว่า *“ถ้าจะเอาป่าของทุ่งยาวไป ต้องผ่านศพคนทุ่งยาวไปก่อน”* จนในที่สุดชาวบ้านที่บุกรุกต้องอพยพออกจากป่าน้ำจำ

-กรณีกรมป่าไม้จัดประชุมที่ศาลา วัดทุ่งยาวเรื่องจะประกาศป่าทุ่งยาวให้เป็นวนอุทยานแห่งชาติ แต่ชาวบ้านยืนยันจะจัดการดูแลรักษาด้วยวิธีการของชุมชนจนทางราชการต้องยก เลิกการประกาศวนอุทยาน

ความเข้มแข็งและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนและเป้าหมายที่ชัดเจนและร่วมกันของคนในชุมชน ในการใช้สิทธิเรียกร้องต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิของคนในชุมชนในการถูกบุกรุกจากชุมชนอื่น ทำให้สิทธิชุมชนที่มีอยู่ตามธรรมชาติของชุมชนได้รับการยอมรับ เพราะการมีสิทธิแต่ไม่เรียกร้องสิทธิ ย่อมไม่ได้รับสิทธินั้น

7.3 <u>การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สมดุลและยั่งยืนของชุมชน</u>

ชุมชนบ้านทุ่งยาวมีการใช้สิทธิในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ดูแล รักษา และจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้สมดุลและยั่งยืนมาตั้งแต่ในอดีต การเก็บข้อมูลของคนในชุมชน การถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆของคนในชุมชน ทำให้เห็นได้ชัดถึง กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บันทึกข้อตกลงที่เป็นสัญญาประชมคมในการรักษาป่าของชุมชน ที่ยังคงเก็บรักษาบันทึกดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ชุมชนบ้านทุ่งยาวมีหลักฐานชัดเจนว่า บ้านทุ่งยาวมีการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคน

ในชุมชนในการทำบันทึกข้อตกลงสัญญาประชาคมในการรักษาป่า และการบังคับใช้ กฎ ระเบียบของคนในชุมชนที่ให้ร่วมมือกันการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ดูแล และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นบทพิสูจน์ทำให้หน่วยงานภาครัฐเล็งเห็นถึงความมีศักยภาพของคนในชุมชนที่มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างสมดุลและยั่งยืน จนหมู่บ้านทุ่งยาวได้รับเลือกเป็นหมู่บ้านอนุรักษ์ป่าตัวอย่าง ในปี พ .ศ. 2520 และกรมป่าไม้ยกเลิกการประกาศพื้นที่ป่าชุมชนทุ่งยาววนอุทยาน พ.ศ.2532

7.4 <u>ความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ</u>

ชุมชนบ้านทุ่งยาวได้รับความร่วมมือจาหน่วยงานภาครัฐเป็นอย่างดี ทำให้ในการยอมรับและบังคับใช้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สมดุลและยั่งยืนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งๆ ที่ในขณะนั้นยังไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายรองรับความมีตัวตนของชุมชน และทำให้ชุมชนมี ความไว้เนื้อเชื่อใจเจ้าหน้าที่ของรัฐ และหน่วยงานภาครัฐในการร่วมมือกันทำงาน จะเห็นได้ว่าเมื่อคนในชุมชนบ้านทุ่งยาว ประสบปัญหาจะทำการปรึกษาหารือกันก่อน หากไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้จะเข้ามาปรึกษาหน่วยงานภาครัฐ เช่นกรณีการส่งกลิ่นเหม็นของขี้หมู และนำปัญหาไปปรึก ษาเจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร ทำให้คนในชุมชนมีแก๊สขี้หมูใช้อย่างทั่วถึงเป็นพลังงานทางเลือกอย่างหนึ่ง จึงสรุปได้ว่า ถ้าหน่วยงานภาครัฐให้ความร่วมมือกับชุมชนจะทำให้การยอมรับและบังคับใช้สิทธิชุมชนมีประสิทธิภาพ และเกิดการพัฒนาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

ตัวอย่างของชุมชนบ้านทุ่งยาว ทำให้เราเห็นได้ชัดว่า ถ้าหน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่วนร่วมกับคนในชุมชนหรือเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงให้ชุมชน จะเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สมดุลและยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อพิสูจน์ความส ามารถหรือศักยภาพของชุมชนในการเข้าสู่กระบวนการขอใช้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สมดุลและยั่งยืน หากชุมชนใดไม่สามารถดูแล รักษา และจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้สมดุลและยั่งยืนได้ ชุมชนนั้นก็ย่อมไม่มีสิทธิตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย อันจ ะส่งผลให้ทรัพยากร ธรรมชาติถูกทำลายน้อยลง เพราะคนในชุมชนจะหันมาช่วยกันดูแล รักษาเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่สมดุลและยั่งยืน

7.5 <u>กระบวนการในการพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชน</u>

ชุมชนบ้านทุ่งยาวยังมีกระบวนการในการถ่ายทอดให้เด็กและเยาวชนรุ่นหลัง ตระหนักและเห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ดูแล รักษา ทรัพยากรธรรมชาติให้สมดุลและยั่งยืนสืบต่อกันไป โดยให้เด็กและเยาชนเข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่างๆ ทำให้เด็กรุ่นหลังได้รับการถ่ายทอดแนวคิดและวัฒนธรรมต่างๆ โดยผ่านการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ และนิทานพื้ นบ้าน และเข้ามามีส่วนร่วมกับผู้ใหญ่ในบางครั้ง ซึ่งเป็นการซึมซับแนวคิดให้อนุชนรุ่นหลังมีความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมดุลและยั่งยืนต่อไป

ชุมชนบ้านทุ่งยาว ยังได้พยายามนำเรื่องราวและประสบการณ์ของตนเองไปถ่ายทอดให้เกิดการขับเคลื่อนป่าชุมช นระดับหมู่บ้าน ขยายเป็นป่าชุมชนระดับอำเภอ และจังหวัด ขยายผลไปสู่ระดับภาค จนถึงระดับประเทศ เพื่อให้ประเทศไทยมีทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน ประกอบกับการจัดการป่าชุมชนทั่งยาวยังถูกบรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สมดุลและยั่งยืน

---

8. ปัญหาและอุปสรรคในการยอมรับและบังคับใช้สิทธิชุมชน

การศึกษาวิจัยในพื้นที่ป่าชุมชนทุ่งยาว ต้องถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีการแสดงออกถึงการใช้สิทธิชุมชนที่มีมาโดยธรรมชาติ และกล่าวอ้างสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมาตั้งแต่ ในอดีตและหน่วยงานภาครัฐได้มีการยอมรับสิทธิชุมชนของบ้านทุ่งยาวก่อนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แม้หน่วยงานภาครัฐจะยังไม่เข้าใจในเรื่องสิทธิชุมชนในสมัยนั้น แต่การที่หน่วยงานภาครัฐยกเลิกไม่อพยพคนใน บ้านป่าเห็ว ตำบลอุโมงค์ไปอยู่ในพื้นที่บ านทุ่งยาว และการยกเลิกไม่ประกาศเขตวนอุทยานแห่งชาติในพื้นที่ป่าทุ่งยาว อันเนื่องมาจากการจ่อสู้ของคนในชุมชนบ้านทุ่งยาว ถือได้ว่าหน่วยงานภาครัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐได้ยอมรับสิทธิที่คนในชุมชนบ้านทุ่งยาวกล่าวอ้างนั่นเอง คงต้องยอมรับว่าแม้สิทธิชุมชนจะเป็นเรื่องให ม่ในสังคมไทย แต่ดู เหมือนว่าจะเป็นเรื่องที่ชุมชนบ้านทุ่งยาวคุ้นเคยเป็นอย่างมาก

หากจะกล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในการยอมรับและบังคับใช้สิทธิชุมชนของบ้านทุ่งยาว คงจะไม่มีปัญหาและอุปสรรคเมื่อเทียบกับชุมชนอื่นๆในประเทศไทย แต่สิ่งที่ชุมชนบ้านคงต้องพิจารณาถึงปัญหาและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตคือ

8.1 ปัญหาความไม่ชัดเจนแห่งสิทธิ

ในขณะนี้ชุมชนบ้านทุ่งยาว ยังไม่เกิดปัญหาเรื่องความขัดแย้งกันแห่งสิทธิ ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง คนในชุมชนกับชุมชน ชุมชนกั บชุมชน ชุมชนกับหน่วยงานรัฐหรือชุมชนกับรัฐ ทั้งนี้ เนื่องจากการยอมรับและบังคับใช้สิทธิชุมชนยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ขอยกตัวอย่างเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เช่น นาย ก.เข้าไปซื้อที่ดินที่มีเอกสารสิทธิโฉนดที่ดินของคนในชุมชนบ้านทุ่งยาว โดยเสนอราคาให้ สูงมา คนในชุมชนบ้านทุ่งยาวจึงขายให้นาย ก .และย้ายไปอยู่ที่อื่น โดยไม่บอกกล่าวกรรมการในหมู่บ้านทุ่งยาวแต่อย่างใด นาย ก .เข้ามาอยู่ในชุมชนพร้อมลูกน้องอีก 20 คน เพื่อทำการเลี้ยงหมูและมีจุดประสงค์ที่จะบังคับซื้อที่ดินแปลงอื่นๆ เพื่อต้องการได้ประโยชน์จากป่าชุ มชน นาย ก .ไม่เคารพกฎของชุมชน และอ้างว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติและตนก็เป็นคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านทุ่งยาวเช่นเดียวกันย่อมมีสิทธิในการใช้สอยป่าชุมชนเช่นกัน โดยนาย ก .มีลูกน้องหลายคนจึงเก็บเห็ดไปขายเพื่อการพาณิชย์ คณะกรรมการชุมชนบ้านทุ่ง

ยาวพยายามเรียกร้องให้นาย ก .ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของชุมชน แต่นาย ก .ไม่ใส่ใจและยังคงดื้อแพ่งต่อไป หากนำเรื่องนี้ไปให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ช่วยแก้ไขปัญหา นาย ก .ยังคงอ้างว่า ตนเป็นคนภายนอกไม่ได้ร่วมร่างระเบียบของชุมชนแต่อย่างใด จึงไม่จำเป็นที่ต้องปฏิบัติตาม และการซื้ อขายที่ดินมีโฉนดก็ทำอย่างถูกต้อง โดยผู้ขายไม่ได้แจ้งถึงกฎเกณฑ์ชุมชนแต่อย่างใด

กรณีนี้ เกิดความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนกับชุมชน ซึ่งในหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐมิได้มีการรับรองหรือยอมรับกฎเกณฑ์ของชุมชนแต่อย่างใด ดังนั้น ถ้าชุมชนมีการนำกฎเกณฑ์หรือข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรที่ดินของชุมชนไปให้หน่วยงานรัฐยอมรับหรือรับรู้ กรมที่ดินอาจจะไม่ดำเนินการโอนที่ดินแปลงดังกล่าวนี้ให้กับนาย ก.ก็ได้

8.2 <u>ปัญหาการยอมรับกฎเกณฑ์ของชุมชน</u>

เนื่องจากสิทธิชุมชนเป็นสิทธิเชิงซ้อน ซึ่งอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้ นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติยังคงอยู่กับกรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชในกรณีเป็นป่าสงวนแห่งชาติในเขตอนุรักษ์ (โซน C) ในขณะที่ชุมชนมีสิทธิในการเข้ามามีส่วนร่วมกับหน่วยงานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมดุลและยั่งยืน ดังนั้น ชุมชนจะออกระเบียบ กฎเกณฑ์ใดๆ ขึ้นมาย่อมมีผลใช้บังคับภายในชุมชน แต่ไม่มีผลกับบุคคลภายนอก จากการศึกษาชุมชนป่าทุ่งยาวจะพบว่ากฎเกณฑ์ของชุมชนสามารถมีการเปลี่ยนแปลงกันได้โดยชุมชน ปัญหาที่ต้องพิจารณาคือจะทำอย่างไรที่หน่วยงานภาครัฐจะยอมรับกฎ ระเบียบของชุมชน และกา รเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และกฎระเบียบของชุมชนจะได้รับการปฏิบัติจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาในชุมชน?

ถ้าชุมชนแต่ละชุมชนมีความขัดแย้งกันในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กฎ ระเบียบเหล่านี้ต้องมีความชัดเจนมากพอที่จะทำให้บุคคลภายนอกยอมรับ และที่สำคัญในแต่ละชุมชนมีกฎระเบียบ ของชุมชนที่แตกต่างกันไป ดังนั้น เพื่อป้องกันความขัดแย้งของกฎเกณฑ์จารีตประเพณีที่มีอยู่มาแต่ดั้งเดิมกับกฎหมายของรัฐที่ออกมาบังคับในภายหลังก็ดี ความขัดกันในกฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละชุมชนที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกัน หรือความขัดแย้งกันของผ ลประโยชน์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกันไป ประกอบกับ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนบ้านทุ่งยาวมีการเปลี่ยนแปลง แก้ไขเพิ่มเติม ตามสภาพปัญหาและผลกระทบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในช่วงระยะเวลานั้นๆ ผ่านมา ทำให้เห็นได้ว่ากฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน มีความยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงไปได้ง่าย ในที่ประชุมเวทีภาคเหนือในวันที่ 7 พฤษภาคม 2553 ได้มีการนำเสนอว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละชุมชนที่มีกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน และกระบวนการในการจัดการที่แตกต่างกันไปควรทำข้อตกลงหรือสัญญาทางปกครองกับห น่วยงานภาครัฐในพื้นที่เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐยอมรับและบังคับตามข้อตกลงหรือสัญญาทางปกครองดังกล่าว ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งในอนาคตที่อาจเกิดขึ้นเมื่อสิทธิชุมชนมีการยอมรับและบังคับใช้ในทุกชุมชน